
C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
A N N A L I V M
LIBER SECVNDVS.

BREVIARIVM LIBRI.

CAP. 1. *Initia belli Parthici. Phraates, Vononis pater.* 2. *Vonones popularibus invisus.* 3. *Ab Artabano pulsus, ad Armenios profugus.* 4. *In Armenia mutatio regum.* 5. *Germanicus, invidia Tiberii revocatus, Germanos confestim aggredi parat.* 6. *Clas- sis eius. Rhenus.* 7. *Irruptio in Cattos. Ara Drusi restituta.* 8. *Fossa Drusiana. Amisia. In rebelles Angrivarios animadversum.* 9. *Arminii cum fratre colloquium:* 10. *inde ira et iurgium.* 11. *Visurgim transeunt Romani. Batavorum discrimen Cariovalda caesus.* 12. *Germanicus militum animos explorat.* 13. *Transfugis praemium pronuntiatum a Germanis, mox castris Rom. adsultatum.* 14. *Germanici somnium. Eiusque* 15. *et Arminii orationes ad suos.* 16. *Locus pugnae, campus Idistavisus. Acie- rum instructio.* 17. *Faustum augurium. Fuga Ger- manorum et clades.* 18. *Tropaeum positum.* 19. *Quo dedecore accensa gens bellum resumit.* 20. *Acriter pugnatum.* 21. *Vincunt tandem Romani, quamquam*

ambiguo equitum proelio. 22. Monumentum et titulus rerum magnificus. 23. Milites classe reiecti. 24. Ex tempestate calamitas et paene exitium. Recollecti naufragi. 25. Hac fortuna erectos denuo Germanos aggreditur Germanicus caeditque, simul aquilam Varianam recipit. 26. Tum rebus infectis avocatur a Tiberio. 27. Libo Drusus ab amico delatus. 28. Accusatus in Senatu, 29. quum patronos non reperiret, 30. nec tam sceleris quam recordiae convinci posset, novo iure servos torqueri in suum caput vidit. 31. Iam frustra orato principe, Libo se ipse confecit. 32. In defunctum sententiae Senatorum. Astrologi et magi ex Italia pulsi. 33. Luxus publicus leviter coercitus, quem defendit Asinius. 34. Pisonis libertas, Vrgulaniae potentia. 35. De rebus proferendis certamen in Senatu. 36. Asinii sententia de Comitibus, a Tiberio reiecta. 37. Hortali, levamentum inopiae suae poscentis, orationem 38. aspere excipit Tiberius; tamen liberis eius nonnihil largitur. 39. Clementis servi facinus. Is Postumum Agrippam se mentitus, principi curam iniicit, sed 40. Sallustii Crispi dolo captus, occiditur. 41. Romae dedicantur nova opera.

Anno proximo triumphat Germanicus. 42. Archelaus rex Cappadocum, in Urbem accitus, perit. 43. Oriens turbatus committitur Germanico; Pisoni, feroci homini, Syria. 44. Drusus in Illyricum missus, Suebis contra Cheruscos auxilium petentibus. 45. Ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Arminii ad suos oratio: 46. Maroboduvi item ad suos. Atrox proelium. Maroboduus pro victo. 47. Terrae motus in Asia. Eo afflictos sublevat Tiberius; 48. in alios non minus liberalis. 49. Tempa quaedam dedicata. 50. Varilia maiestatis postulata. 51. De Praetore substituendo contentio. 52. Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. Triumphalia ei decreta.

53. Germanici varia itinera. 54. Consulit in re-
ditu Clarium Apollinem. Oraculi ratio. 55. Piso et
uxor Plancina Germanicum insectantur; etiam castra
corrumpunt. 56. Germanicus Armeniae regem, Cap-
padociae et Commagenae legatos imponit. 57. Pisonis
insolentia in congressu, consilio, conviviis. 58. Vonones
Syria demotus.

59. Germanicus Aegyptum petit, improbante Ti-
berio. 60. Canopus. Thebae priscae. 61. Statua
Memnonis. Pyramides et alia. 62. Germanorum dis-
cordia, astu Drusi. 63. Maroboduus, vi Catualdae
pulsus, confugit ad Romanos. Eadem mox fortuna
Catualdae. 64. Rhescuporis, Cotye fratris filio op-
presso, Romanam divisionem egressus, illius partem
appetit; 65. ipsoque per fraudem comprehenso, uni-
versam Thraciam occupat. 66. Hinc vocatus ad
causam dicendam Cotyn occidit. 67. Romam per-
ductus et damnatus. 68. Vonones fugam tentat; at
deprehensus confoditur. 69. Germanicus aegrotat,
scelere, ut creditur, Pisonis, 70. cui amicitiam renun-
tiat veteri more. 71. Mandata familiaribus ultione,
72. datisque coniugi monitis, moritur. 73. Alexandro
M. comparatus et praelatus. 74. Sentius Syriae prae-
ficitur. 75. Agrippina properat in Urbem. 76. Pi-
soni, Germanici casu exsultanti, reditum in Syriam
dissuadet filius; 77. suadet contra Domitius Celer,
78. ac persuadet. 79. Piso vim parans in successore
Sentium, obviam fit Agrippinae: 80. castellum occu-
pat: aciem struit: sed pellitur a Sentio: 81. tandem
tutum ei iter Romam conceditur. 82. Ibi magna ob
necem Germanici ira et luctus. 83. Honores viro de-
creti. 84. Livia Druso gemellos parit. 85. Scita in
libidinem mulierum. Pulsa sacra Aegyptia et Iudaica.
86. Capta Vestalis. 87. Frumento pretium constitui-
tum. Novos honores aversatur Tiberius. 88. Arminii
caedes et praeconium.

Haec gesta annis quatuor,
COSS. T. STATILIO SISENNA TAURO, ET L. SCRIBONIO LIBONE. C. CAELIO RVFO, ET L. POMPONIO FLACCO. TIBERIO CAESARE AVG. III. ET GERMANICO CAESARE II. M. IVNIO SILANO, ET L. NORBANO FLACCO.

L. Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. *mota*
Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto: qui petito Roma acceptum regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum adspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmam amicitiae miserat; haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffisus.

II. Post finem Phraatis et sequentium regum, ob internas caedes venere in Urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum liberorum eius, accitunt. Magnificum id sibi credidit Caesar, auxiliumque opibus, et accipere barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, degeneravisse Parthos: petito alio ex orbe regem, hostium artibus infectum: iam inter provincias Romanas solum Arsacidarum haberi, dantique. Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium; si mancipium Caesaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperit? Accendebat dedignantes et ipse, diversus a maiorum institutis; raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gestamine fastuque erga patrias epulas. Inridebantur et Graeci comites, ac vilissima utensilium annulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, igno-

Handlungs bezeugen. Aber die jugendliche. die zu so kommen zu sollen.

mutat Mosa flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattoſ facere iubet: ipse audito, castellum Luppiae flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam praedam, et Arpi, principis Cattorum, coniugem filiamque raperet: neque Caesari copiam pugnae obessores fecere, ad famam adventus eius dilapsi. tumulum tamen, nuper Varianis legionibus structum, et veterem aram Druso sitam disiecerant. restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit, tumulum iterare haud visum. et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

VIII. Iamque classis advenerat, cum, praemisso commeatu, et distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui *Drusianae* nomen, ingressus, praecipuusque Drusum patrem, ut se, eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum invareret. Flacus inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda navigatione pervenit. Classis Amisiae relicta, laevo amne, erratumque in eo, quod non subexit, transposuit militem, dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima aestuaria, nondum adrescente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, et quidam hausti sunt. Metanti castra Caesari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinus cum equite et armatura levi, igne et caedibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Armi-

nus adstitit, quaesitoque, *an Caesar venisset?* postquam *adesse* responsum est, *ut liceret cum fratre colloqui*, oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius, insignis fide, et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. tum permissum; progressusque salutatur ab Arminio: qui, amotis stipatoribus, *ut sagittarii, nostra pro ripa dispositi, abscederent*, postulat; et postquam digressi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem. illo locum et proelium referente: *quodnam praemium receperisset?* exquirat. Flavius *aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona* memorat; iridente Arminio vilia servitii pretia.

X. *Exiit diversi ordinatur*: hic magnitudinem Romanam, opes Caesaris, et victis graves poenas; in ditionem venienti *paratam clementiam*; neque coniugem et filium eius *hostiliter haberi*: ille *fas patriae, libertatem avitum, penetratis Germaniae deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et adfinium, denique gentis suae desertor et proditor quam Imperator esse mallet*. Paullatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum irae, *armaque et equum poscentem Flavium* atinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius, proeliumque denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

XI. Postero die Germanorum acies trans Visurim stetit. Caesar, nisi pontibus praesidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. praefuere Stertinius, et e numero primipilium Aemilius, distantibus locis inveci, ut hostem diducerent. qua celerimus annis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitium saltibus

circumiecram traxere; dein coorti et undique effusi
 tridunt aduersos, instant cadentibus, collectosque in
 forbem, pars congressi, quidam eminus proturbant.
 Cariovalda, diu sustentata hostium saevitia, hortatus
 suos, ut ingruentes catervas globo frangerent; atque
 ipse in densissimos incurrens, congestis tens, et sur-
 fesso equo, labitur; ac multi nobilium circa: ceteros
 vis sua aut equites, cum Stertino Aemilioque subve-
 nientes, periculo exemere.

XII. Caesar, transgressus Visurgim, indicio per-
 fugae cognoscit, delectum ad Arminio locum pugnae:
 convenisse et alias nationes in silvam Heruli sacram,
 ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem, ha-
 bita iudici fides; et cernebantur ignes: aggressisque
 propius speculatores, audiri fremitum equorum im-
 mensique et inconditi greginis murmur, attuler. Igi-
 tur, propinquo summae rei discrimine, explorandos
 militum animos ratus, quoniam id modo incorruptum
 foret, secum agitabat: Tribunos et centuriones laeta
 saepius quam comperta nuntiare; libertorum servilia
 ingenia; amicis inesse adulationem; si concio roce-
 tur, illic quoque, quae pauci incipiant, reliquos distre-
 pere. penitus noscendas mentes, cum secreti et in-
 cunctoditi, inter militaris cibos, spem aut metum profer-
 rent.

XIII. Nocte coepta egressus augurali, per occulta
 et vigilibus ignara comite uno, contactus numeros
 ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis
 frunturque fama sui: cum hic nobilitatem ducis,
 decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per se-
 ria, per iocos eundem animum, laudibus ferrent, fed-
 dendamque gratiam in acie, faterentur: simul, per-
 dos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos. In-
 ter quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto
 ad vallum equo, voce magna, coniuges et agros et sti-
 pendii in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si

quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. Incen-
dit ea contumelia legionum iras: veniret dies, dare-
tur pugna; sumpturum militem Germanorum agros,
tracturum coniuges; accipere onem, et matrimonia ac
pecunias hostium praedae destrugere. Tertia ferme
vigilia adsultatum est castris, sine coniectu teli, post-
quam crebras pro munimentis cohortes et nihil re-
missum sentire.

XIV. Nox eadem laetam Germanico quietem tu-
lit: viditque se operatum, et sanguine sacro respersa
praetexta, pulchriorem aliam pianibus aviae Augu-
stae accepisse. Auctus omne, addicentibus auspi-
cia, vocat concionem, et, quae sapientia praevisa,
aptaque imminenti pugnae, disserit: Non campos
modo militi Romano ad proelium bonos, sed, si ratio
adsit, silvas et saltus. nec enim immensa barbarorum
scuta, enormis hastas, inter truncos arborum et enata
humo virgulta perinde haberi, quam pila et gladios et
haerentia corpori tegmina, denserent ictus, ora mu-
cronibus quaererent: non loricum Germano, non ga-
team: ne scuta quidem ferro, nervove firmata, sed vi-
minum textus, sed tenuis, fucatus colore, tabulas: pri-
mam utcumque aciem hastatam, ceteris praevista aut
brevia tela. iam corpus, ut visu torquum et ad brevem
inpetum validum, sic nulla vulnerum patientia: sine
pudore fragili, sine cura ducum, abire, fugere: pavi-
dos adversis, inter secunda non divini, non humani iu-
ris memores. Si caedum parum ac maris finem cupiant,
haec acie parari; propriorem iam Albim, quam Rho-
num; neque bellum ultra: modo se, patris patriuque
vestigia prementem, iisdem in terris victorem siste-
rent.

XV. Orationem ducis secutus militum ardor: si-
gnumque pugnae datum. Nec Arminius aut ceteri
Germanorum proceres omittebant suos quisque te-
stari: Hos esse Romanos, Variani exercitus fugacissi-

mos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos artus, infensis rursus hostibus, adversis Diis obiiçiant, nulla boni spe: classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed, ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium?

XVI. Sic accensus et proelium poscentes in campum, cui *Idistaviso* nomen, deducunt. Is mediùs inter *Visurgim* et colles, ut ripae fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum surgebat silva, editis in altum ramis, et pura humo inter arborum truncos. Campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli *Cherusi* iuga insedere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliaries *Galli Germanique* in fronte: post quos *pedites sagittarii*: dein quatuor legiones, et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite *Caesar*: exin totidem aliae legiones et levis armatura, cum equite sagittario, ceteraeque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adisteret.

XVII. Visis *Cheruscorum* catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurere latus, *Sertinium* cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilae, petere silvas et intrare visae, Imperatorem advertere. exclamat, *Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum Numina*. simul pedestris acies inferitur, et praemissus eques postremos ac latera impulit: mirumque dictu, duo hostium agmina, diversa fuga, qui

silvam tenerant, in aperta; qui campis adstiterant, in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. nisi tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam, *agnitum a Chaucis, inter auxilia Romana agentibus, emissumque* tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. et plerosque, tranare Visurgim conantes, iniecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis, per ludibrium figebantur: alios prorutae arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

XVIII. Quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevēre; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco proelii Tiberium Imperatorem salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropaeorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, inposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species, dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuventus, senes agmen Romanum repente incursant, turbant. postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum, arcta intus planitie et humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni Legato tradit equitem campumque: peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur: quod arduum, sibi, cetera Legatis permisit. quibus plana evenerant, facile irrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux inparem cominus pugnam, remotisque paullum legionibus, funditores libratoresque excutere tela et proturbare hostem iubet. missae e tormentis hastae, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. Primus Caesar cum Praetoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in sylvas: ^{subiacet agger, superius, praesens, Propugnatio} conlato illic gradu certatum. hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudabant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

XXI. Nec minor Germanis animus; sed genere pugnae et armorum superabantur: cum ingens multitudo artis locis praelongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: inprompto iam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis, quam virtus, deserebat. et Germanicus, quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque, *insisterent cadibus: nil opus captivis, solam interneccionem gentis finem bello fore.* Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceterae ad noctem cruore hostium satiatae sunt. equites ambigue certavere.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de se nihil addit, metu invidiae, an ratus, conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

XXIII. Sed, aestate iam adulta, legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissae: plures Caesar classi inpositas per flumen Annisiam Oceano invenit. Ac primo placidum aequor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: millesque pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc caelum et mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniae terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septentrionis horridior, rapuit disiecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas. quibus paullum aegreque vitatis, postquam mutabat aestus, eodemque, quo ventus, ferebat; non adhaerere ancoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera, et fluctu superurgente.

XXIV. Quanto violentior cetero mari Oceanus, et truculentia caeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris, mare. pars navium haustae sunt; plures apud insulas longius sitas eie-

ctae: milesque, nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum, eodem elisa, toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpult, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentis oras, cum *se tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente aestu et secundante vento claudae naves raro remigio, aut intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere: quas raptim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angriarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, et remissi a regulis. Ut quis ex longinquo venerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas*; visa, sive ex metu credita.

XXV. Sed fama classis amissae, ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad ^{in obsequium} coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Catos imperat: ipse maioribus copiis Marsos ^{inrupit} inrupit: quorum dux Maloendus, nuper in dedicationem acceptus, ^{in viciniam} propinquo loco de fossam ^{in viciniam} Varianae legionis aquilam modico praesidio servari, indicat. Missa extemplo manus, ^{in viciniam} quae hostem a fronte eliceret; alii, qui, ^{in viciniam} terga circumgrossi, recluderent humum: et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caesar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congregi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, ^{in viciniam} paventem. Quippe ^{in viciniam} invictos, et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, qui ^{in viciniam} perditâ classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero inrupissent.

XXVI. Reductus inde in hiberna miles, laetus

animi, quod adversa maris expeditione prospera pen-
 savisset. addidit munificentiam Caesaris, quantum
 quis dandi in gressus erat, exsolvendo. Nec dubium
 habebatur, labare hostes, petendaeque pacis consilia
 sumere, et, si proxima aestas adiceretur, posse bel-
 lum patrii: sed crebris epistolis Tiberius monebat,
 rediret ad decretum triumphum, satis iam eventuum
 satis casuum: prospera illi et magna proelia, eorum
 quoque meminisset, quae venti et fluctus, nulla ducis
 culpa, gratia tamen et saeva damna intulissent. se no-
 vicia a D. Augusto in Germaniam missum plura consi-
 lio, quam vi per fecisse. sic Sugambros in deditionem
 acceptos: sic Suevos Regemque Maroboduum pace ob-
 strictum, posse et Cheruscos, ceterasque rebellium
 gentes, quando Romana ultionum consilium esset, in
 ternis discordiis relinquere. Praeante Germanico an-
 num efficiendis coeptis, acrius modestiam eius adgre-
 ditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia
 praesens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc del-
 landum, relinqueret materiam Drusi fratris gloriae,
 qui, nullo iam alio hoste, non nisi apud Germanias ad-
 sequi nomen imperatorium, et deportare lauream
 posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quam-
 quam fingi ea, seque per invidiam parto iam decori
 abstrahi intelligeret.

XXVII. Sub idem tempus e familia Scriboniorum
 Libo Drusus defertur, moliri res novas. Eius nego-
 tii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia
 tum primum reperta sunt, quae per tot annos rem
 publ. exedere. Firmius Catus, senator, ex intima
 Libonis amicitia, iuvenem improvidum et facilem in-
 anibus, ad Chaldaeorum promissa, Magorum sacra,
 somniorum etiam interpretes inpulit: dum proavum
 Pompeium, amitam Scriboniam, quae quondam Au-
 gusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam
 imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum

PACIVS II

E

1. quandoquidem 2. Scripsit sic scripsit in tom Conjurat. 3. huius habitus
 interius patruellis huius frater primum scripsit. 4. sic in c. 16.

et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus iudiciis inligaret.

XXVIII. Ut satis testium, et, qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad Principem postulat, demonstrato crimine et reo, per Flaccum Vescularium, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar iudicium haud adspersus, congressus abnuit: *posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commutare.* Atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire mallebat: donec Iunius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem iudicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famae malae. Statim corripit reum, adit Consules, Senatus cognitionem poscit: et vocantur Patres, addito, *consultandum super re magna et atroci.*

XXIX. Libo interim, veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare ad fines, vocem adversum pericula poscere, abluentibus cunctis, cum diversa praetenderent, eadem formidine. die senatus, metu et aegritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiae, innisusque fratri, et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Caesar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, praeter Trionem et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque, cui ius perorandi in reum daretur: donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos, recordes adeo, ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes, quis viam*

Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant et alia huiuscemodi, stolidi, vana: si mollius acciperes, miseranda. Vni tamen libello manu Libonis nominibus Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et, quia vetere Senatusconsulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor, Tiberius, mancipari singulos actori publico iubet: scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo Senatusconsulto, quaeretur. Ob quae posterum diem reus petivit, domumque digressus, extremas preces P. Quirino propinquo suo ad Principem mandavit. Responsum est, ut *Senatum rogaret.*

XXXI. Cingebatur interim milite domus, strepant etiam in vestibulo, ut audiri, ut adspici possent: cum Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciat, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiant, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis adcurrere liberti: et, caede visa, miles abstinit. Accusatio tamen apud Patres adseveratione eadem: peracta, iuravitque Tiberius, *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.*

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur: et Praeturae extra ordinem datae his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, *ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur*, censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomen Drusi adsumeret: supplicationum dies Pomponii Flacci sententia constituti. dona Iovi, Marti, Concordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur*, L. P. et Gallus Asinius, et Pa-

pius Mutilus, et L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in re publ. malum. Facta et de mathematicis magistro Italia pellendis Senatus consulta: quorum e numero L. Pituanus saxo deiectus est: in P. Marcium Consules, extra portam Exquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco advertere.

XXXIII. Proximo Senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, Praetura functo: decretumque, *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica viros foedaret.* Excessit Fronto, ac postulavit modum argenti, *suppellectili, familiae.* Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publ. crederent, loco sententiae promere. Contra Gallus Asinius deseruit: *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e vetustissimis moribus. aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publ. referri: qua tenui, angustas citium domos; postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. neque in familia et argento, quaeque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos Senatus et Equitum census, non, quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antissent, taliaque ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda; delinimentis curarum et periculorum cendum esse.* Facilem ad sensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adiecerat et Tiberius, *non id tempus censurae: nec, si quid in moribus labaret, de futuro corrigendi auctorem.*

XXXIV. Inter quae L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum, accusationes mini-

tantium increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure, testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et, quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius inpulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Vrgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat, nec aut Vrgulania obtemperavit, in domum Caesaris, spreto Pisonem, vecta; aut ille abstinit, quamquam Augusta *se violari et imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut, *se iturum ad Praetoris tribunal, ad futurum Vrgulaniae*, diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur, occursante populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens: donec, propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam, quae petebatur, iuberet. Isque finis rei; ex qua neque Piso inglorius, et Caesar maiore fama fuit. Ceterum Vrgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quae apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est Praetor, qui domi interrogaret: cum, virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, *quamquam a futurum se dixerat Caesar, ob id magis agendum*, censebat, et, *absente Principe, Senatum et Equites posse sua munia sustinere, decorum rei publ. fore.* Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, *nil satis illustre, aut ex dignitate Populi Romani, nisi coram et sub oculis Caesaris: eoque conventum Italiae et adfluentis provincias praesentiae eius servanda*, dicebat. Audiente haec Tiberio ac silente,

magnis utrinque contentionibus acta: sed res dilatae.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. nam censuit, *in quinquennium magistratum comitia habenda: utque legionum Legati, qui ante praeturam ea militia fungebantur, iam tum Praetores destinarentur: Princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret.* Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari. Tiberius tamen, quasi augetur potestas eius, disseruit: *Grave moderationi suae, tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium proiciantur. unde prospici posse, quae cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid? si honorem per quinquennium agitent? quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potiundis honoribus statuerint.*

XXXVII. Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit. Censusque quorundam senatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a D. Augusto liberalitate decies sestertii, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, quum in palatio Senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: *Patres conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia Princeps monebat: simul maiores mei meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque*

eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. iussus ab Imperatore, uxorem duxi. En stirps et progenies tot Consulum, tot Dictatorum! nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae, refero. adsequentur, florente te, Caesar, quos dederis, honores: interim Q. Hortensii pronepotes, D. Augusti alumnos, ab inopia defende.

XXXVIII. Inclinatio Senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: *Si quantum pauperum est venire huc, et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli numquam exsatiabuntur, res publ. deficiet. nec sane ideo a maioribus concessum est, egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducatur, loco sententiae proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, cum invidia Senatus et Principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint. non enim preces sunt istuc, sed eflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint Patres, consurgere, et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam Senatus, eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere aerarium: quod, si ambitione exhausimus, per scelera supplendum erit. Dedit tibi, Hortale, D. Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes; et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves. Haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia Principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur exceperere. sensitque Tiberius. et, cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum, si Patribus videretur, daturum liberis eius ducena se-*

sieria singulis, qui sexus virilis essent. Egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitae nobilitatis, etiam inter angustias fortunae, retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

XXXIX. Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publ. perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine *Clemens*, comperto sine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo concepit. ausa eius impeditit tarditas onerariae navis: atque interim patrata caede, ad maiora et magis praecipitia conversus, furatur cineres, vestusque Cosam, Etruriae promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. Tum, per idoneos et secreti eius socios, crebrescit vivere *Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas aures, aut rursus apud turbidos, ecque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis. sed, quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

XL. Vulgabatur interim per Italiam, *servatum munere Deum Agrippam*: credebatur Romae: iamque Ostiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum suum coereret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit, at-

que hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauso ore, in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse fertur, *Quomodo tu Caesar.* Ut ederet socios, subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta palatii parte interfici iussit, corpusque clam auferri. et, quamquam multi e domo Principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, iuvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

XLI. Fine anni arcus, propter aedem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar Dictator Populo Rom. legaverat; sacrarium genti Iuliae, effigiesque D. Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Caecilio, L. Pomponio coss. Germanicus Caesar A. D. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis Cattisque, et Angrivariis, quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus, sed suberat occulta formido reputantibus, *haud prosperum in Druso, patre eius, favorem vulgi: avunculum eiusdem, Marcellum, flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum: breves et infaustos Populi Romani amores.*

XLII. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam Consulatu eius destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri iuvenem specie honoris statuit, struxitque caussas, aut forte oblatas adripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia

potiebatur; invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus: quia, florente C. Caesare missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Vt, versa Caesarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quae, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti a Principe, et mox accusatus in Senatu; non ob crimina, quae fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus aequa, nedum infima, insolita sunt, finem vitae, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, *fructibusque eius levari posse centesimae vectigal* professus Caesar, ducentessimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum, Regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: et provinciae, Syria atque Iudaea, fessae oneribus, deminutionem tributi orabant.

XLIII. Igitur haec, et de Armenia, quae supra memoravi, apud Patres disseruit: *nec posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse.* Tunc decreto Patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat: praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui, civili bello, resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuivit: mox Brutum et

Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augusto Consulatum accipere. Sed, praeter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur. vix Tiberio concedere: liberos eius, ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriae imponeretur, ad spes Germanici coercendas. credere quidam, data et a Tiberio occulta mandata: et Plancinam haud dubie Augusta monuit muliebri aemulatione Agrippinam insectandi. divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrum amorem apud ceteros auxerat; et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur. et coniunx Germanici, Agrippina, fecunditate ac fama Liviam, uxorem Drusi, praecellebat. sed fratres egregie concordēs, et proximorum certaminibus inconcussi.

XLIV. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae, studiaque exercitus pararet; simul iuvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi praetendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, et tum aemulatione gloriae arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in aequo: sed Maroboduum Regis nomen invisum apud populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

XLV. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed e regno etiam Marobodui Suae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis, praepolle-

bat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum per fugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disiectas per catervas: quippe, longa adversum nos militia, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta Imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum*, ostentabat: *contra fugacem Maroboduum adpellans, proeliorum expertem, Hercyniae latebris defensum, ac mox per dona et legationes petivisse foedus; proditorem patriae, satellitem Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint. meminissent modo tot proeliorum; quorum eventu, et ad postremum eiectis Romanis, satis probatum, penes utros summa belli fuerit.*

XLVI. Neque Maroboduus iactantia sui, aut probris in hostem abstinerebat: sed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quae prospere ceciderint, testabatur: recordem Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas legiones, et ducem fraudis ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germaniae et ignominia sua; cum coniunx, cum filius eius servitium adhuc tolerent. At se, duodecim legionibus petitem, duce Tiberio, inlibatam Germanorum gloriam servavisse. mox conditionibus aequis discessum: neque poenitere, quod ipsorum in manu sit, integrum adversum Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus instinctos exercitus propriae quoque causae stimulabant; cum a Cheruscis Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; et contra, augendae dominationi cer-

taretur. Non alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fuis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursus pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum percussus fuit: et transfugiis paullatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium, oratos auxiliâ. Responsum est, *non iure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuvisset.* Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes conlapsae nocturno motu terrae: quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia ductis terris hauriebantur. *Sedissem immensos montes: visa in arduo, quae plana fuerint: effulsisse inter ruinam ignis,* memorant. Asperrima in Sardinias lues plurimum in eosdem misericordiae traxit. nam centies sestertium pollicitus Caesar, et, quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni ac Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesaream, Myrinam, Cymen, Tmolium, levari idem in tempus tributis, mittique ex Senatu placuit, qui praesentia spectaret refoveretque. delectus est M. Aletus e Praetoriis, ne, Consulari obtinente Asiam, aemulatio inter pares et ex eo impedimentum oriretur.

XLVIII. Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Patulei divitis equitis Romani hereditatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scri-

ptum compererat; *nobilitatem utriusque pecunia iuvandam*, praefatus. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. ignotos et aliis infensos, eoque Principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit Senatu, aut sponte cedere passus est.

XLIX. Iisdem temporibus Deum aedes, vetustate aut igni abolitas, coeptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberaeque et Cereri iuxta circum maximum, quam A. Postumius Dictator voverat: eodemque in loco aedem Florae, ab Lucio et Marco Publiciis, Aedilibus, constitutam: et Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Poenis meruit. Spei aedes a Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

L. Adolescebat interea lex maiestatis. et Apuleiam Variliam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus D. Augustum ac Tiberium et matrem eius inlusisset, Caesarique connexa adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. *De adulterio satis caveri lege Iulia*, visum: *maiestatis crimen distingui*, Caesar postulavit; *damnarique, si qua de Augusto in religiose dixisset: in se iacta nolle ad cognitionem vocari*. Interrogatus a Consule, *quid de his censeret, quae de matre eius locuta secus argueretur*, reticuit: dein, proximo Senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba, in eam quoquo modo habita, crimini forent*. liberavitque Apuleiam lege maiestatis: adulterii graviorem poenam deprecatus, *ut, exemplo maiorum, propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur*, suasit. Adultero, Manlio, Italia atque Africa interdictum est.

LI. De Praetore, in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam, propinquum Germanici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod lex iubebat. Laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges Senatus disceptaret. victa est sine dubio lex; sed neque statim et paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valeret, leges vincebantur.

LII. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida in castris Romanis auxiliaria stipendia meritis, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad praedam et raptus congregare: dein, more militiae, per vexilla et turmas componere: postremo non inconditae turbae, sed Musulanorum dux haberi. valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux et his Mazippa. divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, et Romanum in modum armatos, castris adtineret, disciplina et imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, Proconsul Africae, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil aequae cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. spe victoriae inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, multosque post annos Furio nomini partum decus militiae. nam post illum recipatorem urbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus

fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum ex-
pers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud
Senatum celebravit: et decrevere Patres triumphalia
insignia: quod Camillo, ob modestiam vitae, im-
pune fuit.

LIII. Sequens annus Tiberium tertio, Germani-
cum iterum Consules habuit. sed cum honorem Ger-
manicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo
venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in
Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris ad-
versam navigationem perpessus. igitur paucos dies
insumpsit reficiendae classi: simul sinus, Actiaca vi-
ctoria inclytos, et sacratas ab Augusto manubias ca-
straque Antonii, cum recordatione maiorum suorum
adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus,
avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium
laetorumque. Hinc ventum Athenas, foederique so-
ciae et vetustae urbis datum, ut uno lictore uteretur.
Exceperunt Graeci quaesitissimis honoribus, vetera
suorum facta dictaque praeferebant, quo plus digna-
tionis adulatio haberet.

LIV. Petita inde Euboea, tramisit Lesbum: ubi
Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extre-
ma Asiae, Perinthumque ac Byzantium, Thracias ur-
bes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat,
cupidine veteres locos et fama celebratos noscendi;
pariterque provincias, internis certaminibus aut ma-
gistratum iniuriis fessas, refovebat. atque illum in
regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii
aquilones depulere. Igitur ab Ilio, quaeque ibi va-
rietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit
Asiam, adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis
oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Del-
phos, sed certis e familiis, et ferme Mileto accitus,
sacerdos numerum modo consultantium et nomina

audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit. et ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, *maturum exitium* cecinisse.

LV. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu exterritam, oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, *quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus extinctos, sed conluviem illam nationum, comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus D. Augustum socios.* etiam vetera obiectabat, quae in Macedones inprosperare, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quemdam, Areo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, et compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpressus, linquit Germanicum praevenitque. et, postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres Centuriones, severos Tribunos, demoveret, locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis profectus est, ut sermone vulgi *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in

Germanicum contumelias iacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod, *haud invito Imperatore ea fieri*, occultus rumor ince-
debat.

LVI. Nota haec Germanico; sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingenii et situ terrarum, quo, nostris provinciis late praetenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interiecti, et saepius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis Regis Pontici filium, quod is prima ab infantia, instituta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu, epulis et quae alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti eius imposuit. ceteri venerantes Regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciae redacti, Q. Veranium Legatum acceperunt: et quaedam ex regniis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servaeus praepositus, tum primum ad ius Praetoris translatus.

LVII. Cunctaque socialia prospere composita non ideo laetum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui, iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyreni demum, apud hiberna decumae legionis, convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur: et erat, ut retuli, clementior. sed amici, accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque et Plan-
cinam et filios variis modis criminari. postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo coeptus a Caesare,

qualem ira et dissimulatio gignit: responsum a Pisoni precibus contumacibus, discesseruntque apertis odiis. postquam rarus in tribunali Caesaris Piso, et, si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus. vox quoque eius audita est in convivio, cum apud Regem Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari et Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur: *Principis Romani, non Parthi Regis filio, eas epulas dari*: abiecitque simul coronam, et multa in luxum addidit, quae Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quae ab Rege Parthorum Artabano legati venerunt. miserat *amicitiam ac foedus* memoraturos, et *cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret*. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu Regis et cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam deflexerat.

LIX. M. Silano, L. Norbano coss. Germanicus Aegyptum proficiscitur, cognoscendae antiquitatis. sed cura provinciae praetendebatur: levavitque apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intactis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod, contra instituta Augusti, non sponte Principis, Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi per-

missu, ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris, quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus, insedisset.

LX. Sed Germanicus, nondum comperto, profectiorem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem navis, Canopum; qua tempestate Menelaus, Graeciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam deiectus. Inde proximum annis os, dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se, et antiquissimum perhibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia. et manebant structis molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae: iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat, *habitasse quondam septingenta millia aetate militari: atque eo cum exercitu Regem Rhansen Libya, Aethiopia, Medisque et Persis et Bactriano ac Scythia potitum; quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, imperio tenuisse.* legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum eorumque, et dona templis, ebur, atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur.

LXI. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum. quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem reddens: disiectasque inter et vix pervias arenas, instar montium eductae Pyramides, certamine et opibus Regum: lacusque effossa humo: superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiae et profunda

altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

LXII. Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit, incliciens Germanos ad discordias; utque fracto iam Maroboduus usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus eius, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, inrumpit regiam castellumque iuxta situm. veteres illic Suevorum praedae, et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti; quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum obliuio patriae suis quomque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduus undique deserto non aliud subsidium, quam misericordia Caesaris, fuit. transgressus Danubium, qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut simplex, sed ex memoria prioris fortunae. *Nam multis nationibus, clarissimum quondam Regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam praetulisse.* Responsum a Caesare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide, qua venisset.* ceterum apud Senatum disseruit, *non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum, Populo Romano perinde metuendos fuisse.* Exstat oratio, qua *magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, et quam propinquus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit.* Et Maroboduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum, ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminuta claritate, ob

nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdae casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Her-
mundurorum opibus, et Vibilio duce: receptusque For-
rum Iulium, Narbonensis Galliae coloniam, mittitur.
Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias
immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina
Marum et Cusum, locantur, dato Rege Vannio, gen-
tis Quadorum.

LXIV. Simul nuntiato, *Regem Artaxiam Arme-
niis a Germanico datum, decrevere Patres, ut Ger-
manicus atque Drusus oantes urbem introirent.* stru-
cti et arcus, circum latera templi Martis Ultoris, cum
effigie Caesarum: laetiore Tiberio, quia pacem sapi-
entia firmaverat, quam si bellum per acies confecis-
set. Igitur Rhescuporin quoque, Thraciae Regem,
astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhoemetal-
ces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thra-
cum Rhescuporidi, fratri eius, partem filio Cotyi per-
misit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis
Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus,
Rhescuporidi cessit: ipsorumque Regum ingenia, illi
mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis
impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere:
mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data,
et resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto,
quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vin-
dicem metuebat. enimvero, audita mutatione Princi-
pis, immittere latronum globos, excindere castella,
causas bello.

LXV. Nihil aequae Tiberium anxium habebat,
quam, ne composita turbarentur. deligit centurio-
nem, qui nuntiaret Regibus, *ne armis disceptarent:*
statimque a Cotye dimissa sunt, quae paraverat, au-
xilia. Rhescuporis ficta modestia postulat, *eundem
in locum coiretur: posse de controversiis colloquio
transigi.* nec diu dubitatum de tempore, loco, dein

conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dicitabat, foederi convivium adiecit: tractaque in multam noctem laetitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, et, postquam dolum intellexerat, *sacra regni, eiusdem familiae Deos, et hospitatis mensas* obstantem, catenis onerat. Thraciaeque omni potitus scripsit ad Tiberium, *structas sibi insidias, praeventum insidiatorem*: simul bellum adversus Basternas Scythasque praetendens, novis peditum et equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, *si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere: ceterum neque se, neque Senatam, nisi cognita causa, ius et iniuriam discreturos. proinde, tradito Cotye, veniret transferretque invidiam criminis.*

LXVI. Eas litteras Latinius Pandus, Propraetor Moesiae, cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: *occidi Cotyn iubet, mortemque sponte sumptam* ementitur. Nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit, sed, defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta cum Rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus per ingentia promissa, quamvis ambiguum et scelera sua reputantem, perpulit, ut praesidia Romana intraret. circumdata hinc Regi, specie honoris, valida manus: Tribunicque et Centuriones, monendo, suadendo, et, quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in Senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque

liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellienus Rufus, Praetura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quo maiores Marcum Lepidum, Ptolemaei liberis tutorem, in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic, fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque et consanguineum sibi Regem Scytharum, conatus est. specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes adcolae ruperant, audita Regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone, praefecto equitum, vincitur. mox Remmius evocatus, priori custodiae Regis adpositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde maior fides, conscientia sceleris et metu iudicii mortem Vononi inlatam.

LXIX. At Germanicus, Aegypto remeans, cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliae; nec minus acerba, quae ab illo in Caesarem tentabantur. Dein Piso abire Syria statuit. mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaue pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem adparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens aegritudinem, quae rursus Germanico acciderat. saevam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe oblit; aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infèrnis sacrari. simul missi

a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rima-
nantes.

LXX. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta; *si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid deinde miserimae coniugi? quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. componit epistolas, quis amicitiam ei renunciabat. Addunt plerique, iussum provincia decedere. nec Pïso moratus ultra navis solvit: moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.*

LXXI. Caesar, paullisper ad spem erectus, dein, fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, iustus mihi dolor, etiam adversus Deos, esset, quod me parentibus, liberis, patriae, intra iuventam praematurò exitu raperent. nunc, scelere Pisonis et Plancinae interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus ecerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, et tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud Senatum, invocandi leges. Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed, quae voluerit, meminisse, quae mandaverit, exsequi. flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam meam fovebatis. Ostendite Populo Romano D. Augusti neptem, eandemque coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fignentibusque scelestà mandata aut non credent*

homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante, quam ultionem, amissuros.

LXXII. Tum, ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, saecienti fortunae submitteret animum; neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores inritaret. Haec palam, et alia secreto; per quae ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. Indoluere exterae nationes Regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus sine imaginibus et pompa, per laudes, et memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant, qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fati adaequarent. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus proliatorem; etiam si temeritas abfuerit, praepeditusque sit, percussas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit. nam, ut quis misericordia in Germanicum, et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

LXXIV. Consultatum inde inter Legatos, quique

alii Senatorum aderant, *quisnam Syriae praeficeretur*, et, ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficis ea in provincia et Plancinae percarum, nomine Martinam, in urbem misit, postulantis Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem, tanquam adversus receptos iam reos, instruebant.

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore aegro, omnium tamen, quae ultionem morarentur, intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis; miserantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantis gratantisque adspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia*. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum*. Quo intemperanter accepto, caedit victimas, adit templa; neque ipse gaudium moderans, et magis insolens Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

LXXVI. Adfluebant Centuriones, monebantque *prompta illa legionum studia: repeteret provinciam, non iure ablatam et vacuam*. Igitur, *quid agendum, consultant*, M. Piso filius *properandum in urbem, censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspensiones imbecillas, aut inania famae pertimescenda, discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena: et ademptione provinciae satisfactum inimicis*. *Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi: nec duraturos in partibus Centuriones militesque, apud quos recens Imperatoris sui memoria, et penitus infixus in Caesares amor praevaleret*.

LXXVII. Contra Domitius Celer, ex intima eius

amicitia, disseruit: *Vtendum eventu. Pisonem, non Sentium, Syriae praepositum: huic fasces et ius Praetoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, quam iustius arma oppositurum, qui Legati auctoritatem, et propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. plerumque innocentes recenti invidiae impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quae provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustae conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto: et periisse Germanicum nulli iactantius moerent, quam qui maxime laetantur.*

LXXVIII. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis incusat Germanicum *luxus et superbiam; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide, qua tenuerit, repetivisse.* Simul Domitium, impositum triremi, *vitare litorum oram, praeterque insulas lato mari pergere in Syriam* iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas. traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Syriam euntium intercepti. Regulis Cilicum, *ut se auxiliis iuvarent,* scribit; haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

LXXIX. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praeregentes, obvius navibus, quae Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expedire: dein, multa formidine, non ultra iurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, *Romam ad dicendam causam veniret.* Ille eludens respondit, *ad futurum, ubi Praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem praedixisset.* Interim Domi-

tius Laodiceam, urbem Syriae, adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio Legato praevenit. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque, *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet*: quosque Germanici memores, aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem Imperatoris identidem ingerens, et Rempublicam armis peti*: ducitque validam manum, et proelio paratam.

LXXX. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis desertoribus, et tirone nuper intercepto, suisque et Plancinae servitiis, auxilia Cilicum; quae Reguli miserant, in numerum legionis composuerat. *Caesarisque se Legatum, testabatur, provincia, quam is dedisset, arceri non a legionibus, earum quippe accitu venire, sed a Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente. consistenter in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem, ab ipsis parentem quondam adpellatum, si iure ageretur, potiozem, si armis, non invalidum vidissent.* Tum pro munitis castelli manipulos explicat, colle arduo et disrupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem, nisi agrestia, ad subitum usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in aequum eniterentur. vertunt terga Cilices, seque Castello claudunt.

LXXXI. Interim Piso classem, haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit: regressusque et pro muris, modo semet adflitando, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem coeptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextae signum ad eum transtulerit. Tum Sentius *occanere*

cornua tubasque, et peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa et faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piso oravit, uti traditis armis maneret in castello, dum Caesar, cui Syriam permitteret, consulitur. Non receptae conditiones: nec aliud, quam navés et tutum in urbem iter concessum est.

LXXXII. At Romae, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adserebantur, dolor, ira: et erumpebant questus: *Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia Populum Romanum aequo iure complecti, reddita libertate, agitaverint.* Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratum, ante Senatus consultum, sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem: et, quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis moerebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Syria egressi, laetiora de valetudine eius adtulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores. iuvat credulitatem nox, et promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent.

LXXXIII. Et populus quasi rursus ereptum acrius doluit. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: *ut nomen eius Saliari carmine caneretur: sedes curules Sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceae*

coronae statuerentur: ludos circenses eburna effigies praeiret: neve quis Flamen aut Augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliae, crearetur. Arcus additi Romae et apud ripam Rheni, et in monte Syriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac *mortem ob Rempubl. obiisse.* sepulcrum Antiochiae, ubi crematus: tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve, in quis colerentur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clypeus auro et magnitudine insignis, inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius, *solitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni: et satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur.* Equester ordo *cuneum Germanici* adpellavit, qui *Iuniorum* dicebatur; instituitque, uti turmae Idbus Iulii imaginem eius sequerentur. pleraque manent: quaedam statim ommissa sunt, aut vetustas oblitteravit

LXXXIV. Ceterum, recenti adhuc moestitia, soror Germanici, Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod, rarum laetumque etiam modicis Penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin iactaret apud Patres, *nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam.* nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

LXXXV. Eodem anno gravibus Senatus decretis libido feminarum coercita, cautumque, *ne quaestum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset.* nam Vistilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae mari-

to, *cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset?* atque illo praetendente, *sexaginta dies ad consultandum datos, necdum praeterisse*, satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris Aegyptiis Judaicisque pellendis: factumque Patrum consultum, *ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur*, coercendis illic latrociniiis, et, si ob gravitatem coeli interissent, vile damnum: *ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.*

LXXXVI. Post quae retulit Caesar, *capiendam virginem in locum Occiae*, quae septem et quinquaginta per annos, summa sanctimonia, Vestalibus sacris praesederat: egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, *quod, offerendo filias, de officio in Rempubl. certarent.* praelata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio manebat. nam Agrippa discidio domum imminuerat. Et Caesar, quamvis posthabitam, decies sestertii dote solatus est.

LXXXVII. *Sacvitium annonae* incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emptor penderet, *hincque numos se additurum negotiatoribus in singulos modios.* Neque tamen ob ea *Parentis Patriae*, delatum et antea, vocabulum adsumsit, acerbique increpuit eos, qui *Divinas occupationes*, ipsumque *Domini* dixerant. unde angusta et lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores Senatoresque eorundem temporum, Adgandestrii, Principis Cattorum, lectas in Senatu litteras, quibus *mortem Arminii* promittebat, *si patrandae neci venenum mitteretur:* responsum esse, *non fraude, neque occultis, sed palam et armatum Populum Romanum hostes suos*

ulcisci. qua gloria aequabat se Tiberius priscis Imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem veterant; prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit, petitisque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae, et qui non primordia Populi Rom. sicut alii Reges Ducisque, sed florentissimum imperium lacessierit: proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes; Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

A N N A L I V M

LIBER TERTIVS.

BREVIARIVM LIBRI.

CAP. 1. *Agrippina, cum urna ferali, magno planctu passim excipitur.* 2. *Funerum solemnia. Primores urbis obvii.* 3. *Tiberius, Augusta et Antonia publico abstinent.* 4. *Moeror publicus.* 5. *Tiberius, parcus visus in honorando funere,* 6. *excusat se et populum erigit.* 7. *Iustitium omissum.* *Drusus ad Illy-*

TACITVS I.

G